

L A U R O

MONOGRAFIA

Jordi Planas i Maresma

DIONIS PUIG: UNA VIDA DEDICADA A LA RECERCA CIENTÍFICA

Dionís Puig i Soler, fill adoptiu de Granollers (1910), és un personatge desconegut a la nostra ciutat; un home menystingut durant la seva vida (tard i malament se li reconegué la seva tasca), i després injustament oblidat. Com un senzill homenatge, hem aplegat en aquestes ratlles la informació que encara es conserva per fer-ne un esbós biogràfic: no podem reparar el descuit, però recuperem almenys el que ens queda de la seva memòria.

Dionís Puig va néixer a Puigcerdà el 7 d'octubre de 1853 i no fou fins l'any 1882, als seus vint-i-cinc anys, quan es traslladà a Granollers, i s'hi establí definitivament. Va casar-se amb una granolleri-na, Francesca Cadefau i Mogas, amb qui visqué —en companyia de les seves tres filles, Maria Lluïsa (1884), Mercè (1887) i Rita (1890)—, en un primer pis de la plaça de la Corona.

Sabem ben poca cosa dels seus primers anys, abans de venir a Granollers, però sembla que descobrí ben aviat la seva passió per la recerca científica: un seu convilatà ens diu que era molt jove i "*demostró ya su fuerza de voluntad para la labor de pacientes investigaciones, huroneando en la nebulosa época histórica de los comienzos de formación de la patria catalana, y estableció un completo cuadro cronológico de los Condes de Cerdeña hasta la fusión del pequeño Estado de éstos en el poderoso Condado de Barcelona*"⁽¹⁾

Però a part d'aquesta primerenca incursió en el camp de la investigació històrica, Dionís Puig consagraria la seva vida a l'estudi de la meteorologia, camp que exigeix també una autodisciplina i una intensitat de treball que certament a ell no li faltaren. La gent que matinava els dijous per agafar lloc al mercat, veia encara llum darrera els vidres del seu estudi: durant trenta anys de labor constant, es diu que passava despert de vuit a deu hores cada nit, observant el cel i anotant dades, fent i refent croquis que només ell entenia, abstret en els seus pensaments... "*Tota la seva vida i tots els seus cabals, totes les seves afeccions i tots els seus carinyos (dedicats) a un ram de la ciència tant ingrati i tant difícil com ho és el de voler saber, amb exactitut matemàtica, tot el que fan els vents i les boires que's passegen per aquests mons de Déu*"⁽²⁾, i amb un objectiu tan incert com ho era la predicció del temps... I tot i així, ja el seu primer pronòstic rebia els elogis de la premsa de París⁽³⁾:

LE TEMPS EN EUROPE POUR LE 7 MARS 1899

Un savant espagnol, qui travaille en ce moment à l'Observatoire, croit être en état, grâce à des découvertes météorologiques faites par lui, de prédire un jour à l'avance le temps qu'il fera sur l'Europe et sur la France.

Nous les prêtres volontiers à une expérience et nous donnons ci-dessous le bulletin qu'il nous communique pour la journée de demain mardi:

Le régime de basses pressions dominera sur l'Europe. L'onde pluvieuse que nous annonçons hier est arrivée au nord de l'Écosse, ainsi que l'ondée annoncée pour la Galicie et la mer Cantabrique méridionale, et l'ondée pluvieuse annoncée sur le détroit de Gibraltar et le nord du Maroc.

Mer houleuse en Écosse, Irlande et canal de la Manche.

La température s'élèvera dans le nord de l'Europe faisant reculer vers l'Est la "vague froide".

[1] J. M. Martí, "Don Dionís Puig", Puigcerdà o 18 de febrer de 1913, o La Opinió 2-3-1913 (Extraordinari), p. 1.

[2] Esteve Gornell, "Carta oberta, A l'omni en Lluís Busquets", 21 de febrer de 1913, o idem, p. 2.

[3] "La primera predicció", idem, anterior p. 4.

Une nouvelle bourrasque envahira le centre et le sud de l'Espagne, s'avancant vers les côtes d'Italie avec pluie de 10 mm. Mer houleuse du nord du Portugal au détroit de Gibraltar. De faibles condensations continueront dans la Baltique orientale et la Russie centrale.

Le Temps: Paris

26 EUROPEAN WEATHER TO-DAY

A scientist who has made a special study of meteorology, particularly with regard to utilizing his observations for the purpose of forecasting weather conditions, communicates the following prognostication for to-day:

A fresh rain cloud is moving towards the coast of Scotland, with rainfall of less than 10 mm. These will not reach the North Sea.

Rainy weather will continue in the West of France, the rainfall will be small and less than 6 mm.

Heavy swell off the Irsih coast and in the Channel. A violent tempest is advancing toward the west of Morrocco and will cause rainfall in Algeria and Tunis.

The New York Herald: Paris

Efectivament, el febrer de 1899, viatjava ell mateix a París per fer públiques les seves demostracions, que causaren sensació. Fou aleshores quan per primera vegada se li reconegué aquí la seva labor. El 12-3-1899 **El Congost** comentava la victòria que havia aconseguit en haver "*por fin resuelto para él el árduo problema de la predicción del tiempo de una manera exacta, matemática, sin dudas ni vacilaciones*"; i el periòdic es culpava a sí mateix perquè "*nosotros (...) con franqueza hemos de confesar hemos dudado de que el Sr. Puig llegara a realizar sus sueños y esperanzas*"⁽⁴⁾. En tenir-se notícia del seu èxit a París, molts compatricis li enviaren telgrames felicitant-lo, i donà algunes conferències sobre les seves observacions que foren rebudes amb entusiasme.

El seu sistema de previsió, però, es demostrà insatisfactori, probablement per falta de suficient base científica, i les seves prediccions del temps que publicava a **La Veu de Catalunya** i **La Publicidad** no foren sempre afortunades. Es podrà adduir que els seus pronòstics havien de basar-se en els telgrames que li arribaven de diferents parts del món informant de l'estat atmosfèric, i que no sempre arribaven a temps ni en la formulació correcta. Però, com explica el seu amic diputat Josep Zulueta en el pròleg de la seva voluminosa **Dinámica atmosférica y barografía de Europa**, l'única prova concloent de la científicitat del seu sistema només podia trobar-se en l'exactitud de la previsió. En definitiva si el que es buscava i es pretenia era la predicció del temps i aquesta no s'assolia, la teoria quedava en la modesta condició d'hipòtesi, més o menys enginyosa, però no com a veritat plenament demostrada. En aquest sentit, la seva obra va fracassar.

Certament, la vida de Dionís Puig té quelcom de tràgica. Una vida de treball i de sacrifici, sempre tancat en el seu estudi, del que sortia només les hores que li exigia la seva prosaica feina d'escrivent, sense altra distracció que un passeig de tant en tant pels voltants de la vila, amb un llibre sota el braç, robant hores al dormir...; i encara incomprès i tractat de ximple pels incrèduls, els ignorants o els envejosos que l'envoltaven. Amador Garrell, en l'article necrològic que escriví l'any 1925, en el quart aniversari del seu traspàs, tracta aquest tema amb una gran clarividència. Ens diu d'ell que "*fou un gran equivocat. Tota la seva vida fou una dolorosa paradoxa. Somniador impenitent, passava les nits en vetlla, esbrinant en els secrets del cel, vivint la maravillosa simfonia dels mons que volten i giravolten en la immensitat de l'espai, i de dies cursava una carrera, com és la d'administrar justícia, plena de perills per als qui no viuen ben arrapats a la terra, i es passava*

[4] El Congost, 12-3-1899.

les hores en la fredor d'una estança pobre de llum i plena de còdics i sentències. Aquesta fou la tragèdia de Dionís Puig. De nits, somniava el poeta, i donava espalai a la seva fantasia, propensa sempre a desbordar-se; de dies, era el curial que havia de subjectar-se a la trista realitat de la prosa vil. I de nits i de dies veia les estrelles, sols que no totes tenien el mateix brill ni el mateix encís de poesia. I sempre, i a totes hores, i a tot arreu, es veia voltat de gent d'una intel·ligència infinitament inferior a la d'ell. Per incomprès, era condemnat a veure eternament la rialleta feridora de compassió, que floria en tots els llavis (...) Mai ell havia demostrat adonar-se'n d'aquesta amargura. mai havia fallit, davant d'altri, la seva esperança; però en el seu sí l'havia de turmentar continuament la gran equivocació de la seva vida. Ell, aristòcrata per la seva gran intel·ligència i la forta espiritualitat que en ell alentava, no havia nascut per a emmotllar-se a la vida burocràtica; el seu món era un altre que el món en el qual vivia. I la feblesa de la seva joventut, de quan havia d'haver lluitat fins a vencer en el camp de les seves pròpies activitats, li portà el sofriment íntim en el transcurs de la seva vida." (5)

Dionís Puig fou un autodidacta, no tingué mai auxiliars ni col·laboradors, ni ajudes públiques ni privades, un individu aïllat enfrontat a una gran tasca sense els mitjans per arribar a assolir-la: encara ens sembla més impressionant el seu sacrifici. Comptà, això sí, amb alguns bons protectors. Entre aquests cal comptar la Cambra Agrícola del Vallès, de la qual ell fou soci, que li patrocinà diverses conferències públiques en què tractava temes d'interés per als agricultors, i també altres entitats, com l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, que li publicaria l'extens opuscle **La sequia en España y sus causas**. Ignasi Girona, que fou president de l'Institut Agrícola (1902-1906, 1915-1923) i diputat a Corts per Granollers en la Solidaritat Catalana, fou un altre dels seus protectors, i també Pere Grau i Maristany, comte de Lavem, i sobretot Josep Zulueta (6), que aconseguí per a ell que es trametés per telègraf el servei meteorològic complet a Barcelona. El mateix Zulueta explica en el pròleg de la **Dinámica atmosférica i barografía de Europa** els passos que realitzà: "Era imprescindible (...) acontar con datos mediante un servicio telegráfico completo. ¿Como conseguirlo viviendo el señor Puig en Granollers? Un ministro, don Juan de la Cierva, ordenó a petición mía, que se transmitiera a Barcelona, directamente, a fin de ganar horas, desde la Central de telégrafos de Madrid, el servicio meteorológico completo poniéndolo a disposición del público. Surge la dificultad de que reglamentariamente era indispensable abonar por la copia la cantidad de 0'50 pesetas. Se dictó un R.D. modificando el reglamento. Gracias a esto Dionisio Puig, tomándose la molestia impropia de venir diariamente a Barcelona acude a Telégrafos, copia los 60 ó 70 telegramas que le interesan, redacta un Boletín que aparece por la noche en **la Veu de Catalunya**, y al día siguiente en **La Publicidad** y con esto logra disponer de una prueba fehaciente para rectificar y ratificar su teoría".

El seu reconeixement fou tardà i incomplet: portava a Granollers gairebé trenta anys de treball tenaç i incansable quan el municipi en decidí el nomenament de fill adoptiu. Li fou notificat amb una mera comunicació, extrem que en el seu moment criticà el director de **La Opinió** (7). El seu nomenament responia a l'adjudicació l'any 1910 del premi concedit pel Patronat del museu "La Mentora", d'En Ferran Alsina (8), al seu estudi **Calor i Aigua**, com a millor treball científic, premi que estava dotat amb la respectable quantitat de 6.000 pessetes (9). Poc després l'Ajuntament de Puigcerdà, que havia tingut notícia de la distinció que havia rebut del Consistori granollerí, el nomenà Fill Predilecte (10).

Més tard, a causa d'un expedient governatiu, ell renuncià a la distinció de fill adoptiu, renúncia que no fou acceptada. En la feina d'actuari del jutjat —així era ell conegut a Granollers— que només

(5) Amador Garrell, "En memoria de Dionis Puig. La seva error més gran", a la Gralla, 25-1-1925.

(6) Tots tres tenien alguna relació amb la Cambra Agrícola del Vallès: Ignasi Girona, a través de les relacions entre la Cambra i l'Institut Agrícola; el comte de Lavem era el fundador de la Càtedra Agrícola Ambulanti "Pere Grau" que dirigia el Secretari de la Cambra Jaume Maspons i Camarassa; finalment, Josep Zulueta, diputat per Vilafranca del Penedès (1903-23) i economista especialitzat en temes agrícoles, realitzà diverses conferències a la comarca organitzades per la Cambra del Vallès, i participà fins i tot en actes de propaganda de l'entitat. (Vegeu la Revista de la Càmera Agrícola Oficial del Vallès, març 1903).

(7) Muri Busquets, "Puig, fill adoptiu de Granollers", 2-3-1913.

(8) Ferran Alsina (Barcelona 1861-1907) fou economista i un prestigiós tècnic del sector tèxtil: ocupà un alt càrrec a la fàbrica Guel, on adoptà el mètode de Barrau, que ell perfeccionà. Fou el fundador del museu de física experimental "La Mentora" establert a Barcelona. També tingué una activitat política remarcable, i fou un dels membres del Centre Català que el 1887 formaren la Lliga de Catalunya, i especialment en l'Assemblea de la Unió Catalànica de Manresa (1892), on féu un discurs eminentment proteccionista, demanant la reforma del sistema tributari (Borja de Riquer).

(9) El seu nomenament de fill adoptiu de Granollers fou aprovat per unanimitat en la sessió del 17 de març de 1910, a proposta de Manuel Puntus. En la sessió anterior s'havia acordat, a proposta de Josep Coma, la felicitació de la Corporació municipal amb motiu de l'adjudicació del premi del patronat "La Mentora".

(10) Dionisio Puig, hijo predilecto de Puigcerdá", a La Opinió, 24-8-1913.

li havia de portar disgustos (fins a ser-ne acomiadat!), rebé una denúncia contra ell del "Centre de Defensa Industrial i Comercial" pel que arribà a ser detingut i empresonat. Malgrat que tingué el suport immediat del Consistori municipal i la d'un grup de ciutadans de "totes les classes socials", que denunciaren els baixos fins de la societat acusadora i l'honorabilitat absoluta del denunciat⁽¹¹⁾, és clar que aquest fet, quan aquest home de ciència comptava ja els seixanta-tres anys, li havia d'acabar d'amargar els últims anys de la seva vida.

De la seva obra, iniciada i conclosa a la capital del Vallès, sobresurt la ja mencionada **Dinámica Atmosférica y Barografía de Europa**, un gros volum de 463 pàgines, amb 32 capítols, publicat a Barcelona el 1913, en què exposa el seu sistema científic: "*una teoria nueva para explicar los movimientos incesantes que tienen lugar en el seno de la atmósfera: las leyes así formuladas dictan la clave para la predicción de la lluvia, de la temperatura y del oelaje para todo el Continente europeo se registrarán dentro de las 24 horas siguientes*" (J. Zulueta, pròleg). L'obra conté diversos mapes i plànols de la mà de l'autor.

Publicà també diversos opuscles, tals com el ja assenyalat de **La sequía en España y sus causas o El Agua**, i petits treballs sobre temes relacionats amb l'agricultura que el feren popular. Un d'aquests, sobre el tema de les pedregades, guanyà el premi de l'Ateneu Feliuà en el Certamen Agrícola de Sant Feliu de Codines (1904). També fou premiat un treball seu en el certamen celebrat pel Casino de Granollers l'any 1897, i en els primers Jocs Florals de la Cerdanya (1908), en els quals presentà un acabat estudi sobre la meteorologia d'aquella comarca.

Cal atribuir-li l'inici de la popular "Festa de l'Arbre" a Catalunya, el qual es remunta a l'any 1894. El 22 de febrer d'aquell any Dionís Puig pronunciava una conferència en el Centre Excursionista de Catalunya en què, "*en hermoso párrafo, de tonos altamente patrióticos, señaló la conveniencia de que se propagase, en Catalunya, la fiesta del árbol, en bien de la agricultura, una de nuestras primeras fuentes de riqueza. Con grandes muestras de aprobación fue acogida la idea de nuestro ilustre amigo y quien mayor entusiasmo mostró por ella fue el Excmo. señor don Rafael Puig y Valls, que al poco tiempo descubrióse como "cultivador" ferviente y no "iniciador" —como equivocadamente se le signa— de tal fiesta. Cataluña entera debe guardar al señor Puig, profundo agradecimiento (...)*"⁽¹²⁾. Ell mateix explicà això en un parlament en la Primera Festa de l'Arbre celebrada a Granollers el 21 de febrer de 1915⁽¹³⁾.

Dionís Puig va morir a l'edat de 66 anys el 22 de gener de 1921⁽¹⁴⁾. Va morir cec i pobre —havent sacrificat a la ciència la hisenda heretada de la seva família—, en el seu piset de la plaça de la Corona (aleshores d'Àngel Guimerà), on, malalt, des de feia temps s'havia reclòs. No perdé mai, però, la il·lusió de saber i la seva devoció per la ciència: "fins que ja no va poder més, anà recollint, en quartilles disperses i en petits troços de paper, bocins de l'obra que l'obsessionava, la qual deixà per a fer. Ara a un, ara a un altre, a tots els qui el voltaven anava demanant-los que grafiessin en el paper les llampegades del seu cervell, sempre despert. (...) Retut físicament; postrat en una cadira de braços, sense claror en els ulls; exilat del món que el rodejava, era viva sempre en ell la flama del més ardent desig de saber. El foc que arborà tota la seva vida i que el feu viure en perpètua il·lusió, no s'extingí fins que el seu cor deixà de bategar"⁽¹⁵⁾. Encara els últims dies dictà una sèrie d'articles, publicats en la premsa de Madrid, per evitar que una important companyia es quedés amb les aigües de l'estany de Lanós de la Cerdanya que ell tant va estimar.

Acabava així una vida lliurada sense reserves a la ciència, una vida de treball constant i intensíssim, de "*l'home que, distret en sos estudis de les coses del cel, no s'adonà dels camins espinosos que ens ofereix la terra*"⁽¹⁶⁾.

[11] En l'acta municipal del 10-2-1917, es manifesta que "una entidad sin más objetivo y finalidad que la de burlar el fisco, y cuyos directores tan faltos de honorabilidad administrativa se han mostrado al dirigir la hacienda comunal no son los más a propósito para conceder o negar patentes faltos de honradez y si a lo sumo repartir canchilas repletas de inmoralesidades administrativas", i s'afirma que l'acusació contra Dionís Puig forma part d'una campanya d'aquest grup d'industrials que, concrets de la cooperació de determinats elements polítics en l'actuació de la Hisenda pública, "provocó para retraer a estos o retirar su apoyo, de una parte diversos recursos para obstaculizar los acuerdos municipales de brevedad impositiva y, de otra, molestar ostensiblemente así a aquellas personalidades como a sus deudores o amigos, entre los cuales se cuenta D. Dionisio Puig". Així mateix, es fa tota classe d'elogis a la dignitat i honradesa que sempre ha distingit el Sr. Puig i s'acorda dirigir-se al jutge instructor del cas perquè atregui els rosnaments del grup de ciutadans que s'han agrupat en la seva defensa.

[12] "... Y al César lo que es del César", El Demócrata, 21-9-1915.

[13] Vegeu la ressenya que de l'acte publicà El Demócrata el 28-2-1915.

[14] L'Alcalde de Granollers, assabentat del seu traspatí i sense possibilitat de reunir el Consistori donada la urgència en què es disposà el sepeli, decidí l'ofrena d'una corona en nom de l'Ajuntament per a l'acte de l'enterrament i la cessió a perpetuïtat d'un dels nínxols de primera classe per a la sepultura. En la sessió del 27-1-1921 la Corporació aprovà unànimement la conducta de l'Alcalde i feu consignar el seu sentiment per la defunció; hi intervingeren diversos regidors per enaltir la memòria del finat.

[15] A. Gornell, art. cit. a La Gralla, 25-1-1925.

[16] A. Gornell, La Gralla, 1-5-1921.